

શ્રી રામમુ રવમુ લાલન કોલેજ

નામ : કુકલ મિતલ ધનમુભાઈ

સીમેસ્ટર : sem-1

રીલનંબર : 282 PRM No. : COC2025282

વિષય : coc

પેપરનું નામ : Inclusive Education and psychological
Strategies

પેપર કોડ : MJ-EPS-101

પ્રશ્ન : શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનની અભ્યાસ પદ્ધતિઓ તરીકે મુલાકાત અને પ્રત્યાપ્તિ પદ્ધતિને સવિસ્તાર વર્ણવી.

પ્રત્યાપ્તિ :

શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાન, મનોવિજ્ઞાનની એવી શાખા છે, જેનો સંબંધ શિક્ષણના નિદ્ધાંતો અને સમસ્યાઓ સાથે છે. શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાન બાળકોના અધ્યયન, વિકાસ, વર્તન અને શિક્ષણ પ્રક્રિયાનું વૈજ્ઞાનિક અભ્યાસ કરે છે. આપા અભ્યાસ માટે વિવિધ અભ્યાસ પદ્ધતિઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, જેમ કે નિરીક્ષણ પદ્ધતિ, પ્રયોગ પદ્ધતિ, કૌશલ્ય પદ્ધતિ, મુલાકાત પદ્ધતિ અને પ્રત્યાપ્તિ પદ્ધતિ.

મુલાકાત પદ્ધતિ અને પ્રત્યાપ્તિ પદ્ધતિની વિસ્તૃત ચર્ચા કરશે. તેની વિસ્તૃત સમજ નીચે મુજબ છે.

મુલાકાત પદ્ધતિ

શૈક્ષણિક પ્રક્રિયામાં વિદ્યાર્થી માત્ર જ્ઞાન મેળવનાર વ્યક્તિ નથી, પરંતુ તે એક વિચારશીલ, લાવનાત્મક અને સામાજિક જીવ છે. દરેક વિદ્યાર્થીની બુદ્ધિ, રસ, કૌશલ્ય, રીતપણી ગતિ અને લાવનાત્મક સ્થિતિ અલગ-અલગ હોય છે. આ તફાવતોને સમજવા માટે શિક્ષક અને સંશોધકને વૈજ્ઞાનિક અભ્યાસ પદ્ધતિઓની જરૂર પડે છે.

શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનમાં આપા અભ્યાસ માટે મુલાકાત પદ્ધતિ ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ અને ઉપયોગી પદ્ધતિ છે.

રૂઢિત મિતલ ધનમુલાઈ

મુલાકાત પદ્ધતિનો અર્થ :

મુલાકાત એ રૂબરૂ મોઢા-મોઢની પાતચીત મુલાકાત પદ્ધતિ એ એવી અભ્યાસ પદ્ધતિ હો જોમાં સંશોધક, શિક્ષક અથવા મનોચિકિત્સક વિદ્યાર્થી, માતાપિતા અથવા શિક્ષક સાથે સામે સામે વ્યક્તિગત પાતચીત કરીને તેની માનસિક, શૈક્ષણિક, લાવનાત્મક અને સામાજિક સ્થિતિ અંગે માહિતી મેળવે છે. આ પદ્ધતિમાં પ્રશ્નોત્તર ઢારા વ્યક્તિના આંતરિક વિચારો અને લાગણીઓને સમજવાની પ્રયત્ન થાય છે.

મુલાકાત ઓક આંતરક્રિયાત્મક પ્રક્રિયા હો. જોમાં વિચારોનું પારસ્પરિક આધાન-પ્રદાન થાય છે.
- ગુડ અને દરૂ

મુલાકાત પદ્ધતિના પ્રકાર :

મુલાકાત પદ્ધતિના મુખ્ય બે પ્રકાર હો.

(1) સંરચિત મુલાકાત

(2) અસંરચિત મુલાકાત

મુલાકાતના અન્ય પ્રકારોમાં ટેલિફોનીક મુલાકાત અને રૂપ મુલાકાત પડા હો.

(1) સંરચિત મુલાકાત

સંરચિત મુલાકાત એ એવી મુલાકાત પદ્ધતિ હો જોમાં પ્રશ્નો પડીલેથી જ તૈયાર કરવામાં આવે હો. અને બધા પ્રતિલાપકોને ઓકસરયા પ્રશ્નો, ઓકસરચો ક્રમમાં પૂછવામાં આવે હો. આ પદ્ધતિમાં પ્રશ્નોની લાયા, ક્રમ અને જવાબની રીત પડીલેથી નક્કી/ક્ષેપકોય હો.

સંરચિત મુલાકાતની વિશેષતા એ છે કે પ્રશ્નો પૂર્વેનક્કી અને ચોક્કસ રીતે છે. આ પદ્ધતિ પૈરાનિક અને વ્યવસ્થિત પદ્ધતિ છે. તેની વિશ્વસનીયતા વધુ છે. આ પદ્ધતિ દ્વારા વિદ્યાર્થીઓ વિશે ચોક્કસ માહિતી મેળવી શકાય છે. વ્યક્તિગત તકાવતીની સરખામણી કરવી તથા શૈક્ષણિક સંશોધનમાં ઉપયોગ તેનો હેતુ છે. શીખવાની મુશ્કેલીઓ ઓળખવી, વર્તનનું નિવ્વક્ષ મૂલ્યાંકન અને માર્ગદર્શન અને મૂલ્યાંકન માટે માહિતી એકત્ર કરી શકાય છે. અભ્યાસની હેતુ સ્પષ્ટ કરી પ્રશ્નોની યાદી તૈયાર કરવી મેઈએ. પ્રશ્નોની લાયા સરખા અને સ્પષ્ટ રાખવી મેઈએ જેથી પ્રશ્નોની સમજવામાં વિદ્યાર્થી કોઈ પણ પ્રકારની મુશ્કેલી ન અનુભવે. પ્રશ્નો પૂછવા પહેલા તેનું પૂર્વ પરિક્ષણ કરવું મેઈએ. જેથી તેમાં કોઈ ભૂલ ન આવે. યોગ્ય સમય અને સ્થળ નક્કી કરી બુધા વિદ્યાર્થીઓને એકસરખા પ્રશ્ન પૂછી શકાય છે. વિદ્યાર્થીઓ દ્વારા અપાયેલા જવાબો નું નોંધપાત્ર રીતે લખવા / રેકૉર્ડ કરવા. માહિતીનું આંકડાકીય વિશ્લેષણ, તારણ અને અહેવાલ તૈયાર કરવા.

સંરચિત મુલાકાત પદ્ધતિની શૈક્ષણિક ક્ષેત્રમાં ઉપયોગ વિવિધ રીતે કરી શકાય છે. આ પદ્ધતિ દ્વારા વિદ્યાર્થીઓને પૂર્વેનક્કી અને એકસરખા પ્રશ્નો પૂછવામાં આવતા શૈવાથી તેમની શૈક્ષણિક સમસ્યાઓ, અભ્યાસની આદતો, રસ અને વલણ વિશે નિવ્વક્ષ તથા વિશ્વનીય માહિતી પ્રાપ્ત થાય છે. શિક્ષક આ માહિતીના આધારે વિદ્યાર્થીઓને શીખવાની રીતી સમજૂ પાતની શિક્ષણ પદ્ધતિમાં સુધારો કરી શકે છે. સંરચિત મુલાકાત બુદ્ધિ, અભિરુચિ અને વલણના મૂલ્યાંકન માટે ઉપયોગી શૈવાથી કારકિર્દી માર્ગદર્શન

ફક્ત મિતલ ધનમુલ્ય

આપવામાં પણ મદદરૂપ બને છે. ઉપરાંત, વર્ગવ્યવસ્થાપન, શિક્ષક સંબંધિત સમસ્યાઓ ઓળખવા, વિશેષ જરૂરિયાત ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓની પ્રાપ્તિ ઓળખ કરવા તથા માતાપિતા - શિક્ષક સંવાદનો પદ્ધતિ અસરકારક બનાવવા માટે પણ આ પદ્ધતિ ઉપયોગી છે. શૈક્ષણિક સંશોધન અને સર્વેક્ષણ ઓડિયોમાં માહિતી મળવાથી આંકડાકીય વિશ્લેષણ સરળ બને છે અને વિદ્યાર્થીઓની પ્રગતિનું મૂલ્યાંકન તથા અનુસરણ યોગ્ય રીતે કરી શકાય છે.

સંરચિત મુલાકાત પદ્ધતિનો શૈક્ષણિક ક્ષેત્રમાં વ્યાપક ઉપયોગ થાય છે. ઉદાહરણ તરીકે, મેં કોઈ શાળામાં કોટલાક વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસમાં સતત પાછળ પડી છે, તો શિક્ષક સંરચિત મુલાકાત દ્વારા તમામ વિદ્યાર્થીઓને ઓડિયોમાં પ્રશ્નો પૂછે છે, જેમ કે તૈયારી દરરોજ કરવી સમય અભ્યાસ કરે છે, ક્યાં વિષય મુશ્કેલ લાગે છે. અને પરીક્ષા સમયે હર અનુભવાય છે કે નહીં. આથી શિક્ષકને મહત્વા મળે છે કે ઘણા વિદ્યાર્થીઓને ગણિત પ્રત્યે ભય છે, એવી ત્યારબાદ વિશેષ માર્ગદર્શન આપવામાં આવે છે. તૈયારી રીતે, કારકિર્દી માર્ગદર્શન વખતે વિદ્યાર્થીઓને તેમના રસ, પસંદગીના વિષયો અને લક્ષ્યના લક્ષ્યો અંગે પૂર્વગતિ પ્રશ્નો પૂછવામાં આવે છે જેના આધારે તેમની યોગ્ય અભ્યાસક્રમ કે વ્યવસાય સૂચવી શકાય છે. વર્ગમાં શિક્ષકની સમસ્યા હોય ત્યારે સંરચિત મુલાકાત દ્વારા વિદ્યાર્થીઓને વર્તન સંબંધિત પ્રશ્નો પૂછવામાં આવે છે, જેમ કે તૈયારી વર્ગમાં ધ્યાન આપે છે.

કે નહીં અથવા સદ્વાર્તા સાથે કેવી રીતે વર્તે છે, જેથી સમસ્યાનું મૂળ કારણ મહત્તી શકાય. વધુમાં વિશેષ જરૂરિયાત ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓની ઓળખ માટે પણ સંરચિત મુલાકાત ઉપયોગી બને છે; જેમ કે. વાંચન અથવા લખાણનાં મુશ્કેલી અનુભવતા વિદ્યાર્થીઓને એકસરખા પ્રશ્નો પૂછીને પ્રાથમિક માહિતી મેળવવામાં આવી છે અને પછી યોગ્ય સહાય આપવામાં આવી છે. આ રીતે સંરચિત મુલાકાત પદ્ધતિ શૈક્ષણિક ક્ષેત્રમાં વ્યવસ્થિત અને અસરકારક રીતે ઉપયોગમાં લઈ શકાય છે.

(2) અસંરચિત મુલાકાત પદ્ધતિ

શૈક્ષણિક ક્ષેત્રમાં દરેક વિદ્યાર્થી એક અનોખી વ્યક્તિ છે. તેના વિચારો, લાગણીઓ, અનુભવો અને સમસ્યાઓની સમજવા માટે ક્યારેક પૂર્વનક્કી પ્રશ્નો કરવાં સ્વચ્છંદ અને ખુલ્લી વાતચીત વધુ અસરકારક સાબિત થાય છે. આવા સમયે શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનમાં અસંરચિત મુલાકાત પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. અસંરચિત મુલાકાત એ એવી મુલાકાત પદ્ધતિ છે જેમાં પ્રશ્નો અગાઉથી નક્કી કરવામાં આવતા નથી. મુલાકાત દરમિયાન સંરોધક અથવા શિક્ષક વિદ્યાર્થી સાથે કુદરતી રીતે વાતચીત કરે છે અને વાતચીતના પ્રવાહ પ્રમાણે પ્રશ્નો પૂછે છે. આ પદ્ધતિ દ્વારા વ્યક્તિના આંતરિક વિચારો, લાગણીઓ અને લાવનાત્મક સ્થિતિને ઊંડાણપૂર્વક સમજવા પ્રયત્ન થાય છે.

અસંરચિત મુલાકાતની કોઈ નિશ્ચિત પ્રમાણવલી નથી. સ્વચ્છંદ અને લવચીક વાતચીત રોય છે. તેમાં વ્યક્તિગત અનુભવો પર ભાર મુકવામાં આવે છે. તેનાથી લાવનાત્મક માહિતી વધુ મળે છે. આ પદ્ધતિ કાઉન્સેલિંગ માટે યોગ્ય છે. અસંરચિત મુલાકાતનો હેતુ એ

વિદ્યાર્થીની આંતરિક સમસ્યાઓ સમજવી. લાપતાત્મક તજાવ, ડર અથવા અસંતોષ આંતરિક વ્યક્તિગત અનુભવોને મહાવા. તથા વિદ્યાર્થીની સાથે વિશ્વાસ સ્થાપવો, અને કાઉન્સેલિંગ અને માર્ગદર્શન આપવું, એ છે. અસંરચિત મુલાકાત પદ્ધતિમાં પ્રક્રિયામાં અનુકૂળ અને વિશ્વાસલયુક્ત વાતાવરણ બનાવવું, વિદ્યાર્થીની નિર્ભયપણે બોલવા પ્રોત્સાહિત કરવી, ખુલ્લી વાતચીત શરૂ કરવી તથા વાતચીત દરમિયાન જરૂરી પ્રશ્નો પૂછવા, ઘપલાવ, અપાજ અને લાપતાઓનું નિરીક્ષણ કરવું, મહત્વપૂર્ણ મુદ્દાઓ નોંધ લેવી અને વાતચીત પછી માહિતીનું વિશ્લેષણ કરવું. શૈક્ષણિક ક્ષેત્રમાં ઉપયોગ વિદ્યાર્થી કાઉન્સેલિંગ, લાપતાત્મક સમસ્યાઓ, વર્તન નકલીફો, શાખા દોષવાનું કારણો સમજવા, માતાપિતા સાથે સંબંધો કરવી વગેરેમાં અસંરચિત મુલાકાત નો ઉપયોગ થાય છે. ઉદાહરણ તરીકે એક વિદ્યાર્થી પહેલાં વર્ગમાં સક્રિય હોઈ પરંતુ અચાનક શાંત અને ઉદાસ રહેવા લાગ્યો. શિક્ષકે તેની સાથે અસંરચિત મુલાકાત લીધી. કોઈ નક્કી પ્રશ્નો વગર સામાન્ય વાતચીત શરૂ કરી - દૈનિકી, ઘર, શાખા વિશે પૂછ્યું. વાતચીત દરમિયાન વિદ્યાર્થીએ કહ્યું કે ઘરમાં માતા-પિતા વચ્ચે વારંવાર જઘડા થાય છે, જેના કારણે તેને તજાવ રહી છે. અને અભ્યાસમાં ધ્યાન નથી લાગતું. આ માહિતી અસંરચિત મુલાકાતથી તેની આંતરિક સ્થિતિ સમજાઈ અને શિક્ષકે કાઉન્સેલિંગ દ્વારા મદદ કરી. ઉદાહરણથી સ્પષ્ટ થાય છે કે અસંરચિત મુલાકાત પદ્ધતિ વિદ્યાર્થીની આંતરિક સિવાસો, લાગણીઓ અને દુષ્પાત્રી સમસ્યા સમજવા માટે અત્યંત અસરકારક છે.

ફક્ત મિતલ ધનશ્રુલાઈ

મુલાકાત પદ્ધતિના લાભ :

- > મુલાકાત પદ્ધતિ દ્વારા વ્યક્તિ વિશે ઊંડાડાપૂર્વક માહિતી પ્રાપ્ત થાય છે.
- > વિદ્યાર્થીની લાવનાઓ, વલણ અને આંતરિક વિચારો સમજવામાં સહાય મળે છે.
- > પ્રશ્નોમાં લપચીકતા સૌવાથી પરિસ્થિતિ મુજબ પ્રશ્નો પૂછવી શકાય છે.
- > જ્વાળમાં શંકા સૌય તો નાનકાલિક સ્થિતિ મેળવી શકાય છે.
- > વિદ્યાર્થી સાથે વિશ્વાસ અને નજીકનો સંબંધ સ્થાપિત થાય છે. વ્યક્તિગત સમસ્યાઓ ઓળખવા અને કાઉન્સેલિંગ માટે ઉપયોગી છે.
- > નિરીક્ષક દ્વારા શવભાષ, અવાજ અને વર્તનનું પણ મૂલ્યાંકન થઈ શકે છે.
- મુલાકાત પદ્ધતિની લાભ સોવાની સાથે સાથે કોટલીક મર્યાદાઓ પણ છે. જે નીચે મુજબ છે :

મુલાકાત પદ્ધતિની મર્યાદાઓ :

- > આ પદ્ધતિમાં સમય અને ખર્ચ વધુ લાગે છે.
- > ઇન્ટરવ્યુઅરની વ્યક્તિગત પક્ષપાતીતા પરિણામને અસર કરી શકે છે.
- > વિદ્યાર્થી ક્યારેક ખોટા અથવા અધૂરા જ્વાળ આપી શકે છે.
- > મોટા સમૂહ માટે આ પદ્ધતિ ઓછી ઉપયોગી છે.
- > દરેક માહિતી આંકડાકીય રીતે માપી શકાય નથી.

ફક્ત મિતલ ધનશુભાર્દ

અર્થિક સફળ મુલાકાત માટે આવશ્યક પરિસ્થિતિ

- **શુભલતા :** શૈક્ષણિક મુલાકાત માટે બાળકની સરળ સ્વરૂપે ઓળખી શીખી મેળવી બાળક સરળ જ્વાબ આપી શકે.
- **સંશાન :** બાળકની સંપૂર્ણપણે મહાકારી રીતે મેળવી ક્યા પ્રશ્નો પૂછવા. અથવા ક્યા મંદર્ભમાં પૂછવા.
- **પ્રેરણા :** મુલાકાતની સફળતા માટે બાળકની જ્વાબ આપવા માટે પ્રેરિત કરવા.

પ્રશ્નાવલી પદ્ધતિ

શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનમાં વિદ્યાર્થીઓના વિચારો, વલણ, રસ, અભ્યાસની આદતો, શૈક્ષણિક મુશ્કેલીઓ અને વર્તનને સમજવા માટે વિવિધ અભ્યાસ પદ્ધતિઓનો ઉપયોગ થાય છે. જ્યારે ઓછા સમયમાં, ઓછા ખર્ચે અને વિશાળ સમૂહમાંથી માહિતી ઓછા કલાકની જરૂર પડે ત્યારે પ્રશ્નાવલી પદ્ધતિ ખૂબ જ ઉપયોગી સાબિત થાય છે.

પ્રશ્નાવલી પદ્ધતિનો અર્થ :

પ્રશ્નાવલી પદ્ધતિ એ એવી અભ્યાસ પદ્ધતિ છે જેમાં સંશોધક દ્વારા તેના હેતુની લેખિત પ્રશ્નોની યાદી વિદ્યાર્થીઓને આપવામાં આવે છે અને તેઓ પોતાના વિચારો અને અનુભવો અનુસાર જવાબ આપે છે. આ પદ્ધતિમાં સંશોધક અને પ્રતિભાવક વચ્ચે સીધો સંપર્ક આવર્યક નથી.

પ્રશ્નાવલી ~~પદ્ધતિ~~ પ્રશ્ન શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનની ઓછી મુખ્ય પદ્ધતિ છે. આ પદ્ધતિમાં પ્રશ્નોની ઓછી લાંબી યાદી તૈયાર કરવામાં આવે છે, જેને આપણે પ્રશ્નાવલી કહીએ છીએ. બાળકો આવા પ્રશ્નોની ઓછી ઓછી પાંચે છે અને પોતાના મારે ઉત્તરની ઓછી અને સાચી સમજ છે તેના ઉપર ચીન કરતા મર્યાદિત ત્યારબાદ આવા જવાબોની વિશ્લેષણ કરી બાળકોની આદતો અભિવ્યક્તિઓ મનોવૃત્તિઓ વગેરેના અભ્યાસ મેળવવામાં આવે છે.

દીર્ઘ અનુસાર શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનમાં જેટલીયે પ્રશ્નોની ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, અને જે લાગતો વિશાળ કરવામાં આવ્યા છે.

ફક્ત મિત્ર ધનશુભાર્થ

Page No. :

Date :

MODERN

પ્રજ્ઞાવત્તીના પ્રકાર :

પ્રજ્ઞાવત્તીના મુખ્ય બે પ્રકારો શીલીય આપ્યા છે :

- (1) બંધ સ્વરૂપની પ્રજ્ઞાવત્તી
- (2) ખુલ્લા સ્વરૂપની પ્રજ્ઞાવત્તી

(1) બંધ સ્વરૂપની પ્રજ્ઞાવત્તી

બંધ પ્રકારની પ્રજ્ઞાવત્તીમાં પ્રજ્ઞાના જ્વાળા પૂર્વનક્ષી વિઠલ્યોમાંથી પસંદ કરવાના હોય છે. આ પ્રજ્ઞાવત્તીમાં જ્વાળા ઢૂંકા અને સ્પષ્ટ હોય છે. જેથી સરખામણી સરળ તથા આંકડાકીય વિશ્લેષણ પણ સરળ રહે છે. પ્રજ્ઞાવત્તીમાં શ/ના, માથુ/ખોડું, બહુવિધ હોય છે.

ઉદાહરણ : > શું નમને ગણિત વિષય ગમે છે ?

☐ હા ☐ ના

> નમને રોજ અભ્યાસ કરો છો ?

☐ હંમેશા ☐ ક્યારેક ☐ ક્યારેય નહીં

(2) ખુલ્લા સ્વરૂપની પ્રજ્ઞાવત્તી

ખુલ્લી પ્રજ્ઞાવત્તીમાં પ્રવિલાપકને પોતાના શબ્દોમાં જ્વાળા આપવા માટે સ્વતંત્રતા હોય છે. તેની વિશેષતા એ છે કે તેનાથી ઊંડાણપૂર્વક માહિતી મેળવી શકાય છે, વ્યક્તિગત વિચાર મહાપા મહદરૂપે, વિશ્લેષણ મુરઠેલ હોય છે.

ઉદાહરણ : > નમારી વાંચન સમસ્યા વિશે વિગત આપો.

> શિક્ષણ પદ્ધતિમાં શું સુધારો એઈએ ?

આ ઉપરાંત પણ પ્રજ્ઞાવત્તીના અન્ય પ્રકારો પણ છે જે નીચે મુજબ છે :

ફક્ત મિનલ ધનગુલાઈ

અન્ય પ્રકારો :

મિત્ર પ્રકારની પ્રજ્ઞાવલી : આ પ્રજ્ઞાવલીમાં એવી રીત છે જેમાં ખુલ્લા અને બંધ બંને પ્રકારના પ્રજ્ઞો પૂરવામાં આવે છે. સર્વેમાં સૌથી વધુ ભિયોગી છે.

દ્વિવિધલ્પીય પ્રજ્ઞાવલી : આ પ્રજ્ઞાવલીમાં માત્ર બે વિધલ્પ રીત છે.
રા/ના, માચુ/ખોડુ, હો/નથી

રિટાઈન્ગ ડલ્પલ પ્રજ્ઞાવલી : વ્યક્તિ કોઈ વસ્તુ, સેવા અથવા અનુભવની રૂપીડ અથવા રૂપી 20 સુધી રેટ કરે છે.
ઉદાહરણ : શિક્ષકની ગુણવત્તાને 2-10 સુધી રેટ કરે

ડલ્પલ આધારિત પ્રજ્ઞાવલી : વ્યક્તિના વલણ, માન્યતા, અભિપ્રાય માપવા માટે આ પ્રજ્ઞાવલી નો ભિયોગ પાડે છે.

સ્કેલન ઉદાહરણ :

- > ખૂબ સહન
- > સહન
- > મિશ્રણ
- > અસહન
- > ખૂબ અસહન

પ્રજ્ઞાવલી પદ્ધતિના લાભ :

- > પ્રજ્ઞાવલી પદ્ધતિમાં સરળતાનો ગુણ મેળા મળે છે. આનો પ્રયોગ કરવા માટે શિક્ષક અથવા શૈક્ષણિક મનોવૈજ્ઞાનિકો કોઈક વિશેષ પ્રશિક્ષકની જરૂર રહેતી નથી.

- > પ્રજ્ઞાપત્રી પદ્ધતિ એવા વિદ્યાર્થીઓને બાળકો માટે ખૂબ જ લાભદાયક સાબિત પાડે છે કે સરમાળ અને અંતરુષી ~~જોય~~ હોય છે.
- > પ્રજ્ઞાપત્રી પદ્ધતિ દ્વારા ઓછા સમયમાં વધુ માહિતી મેળવી શકાય છે તથા ખર્ચ ઓછો પાડે છે.
- > વિશાળ સમૂહમાંથી માહિતી એકત્ર કરવા માટે યોગ્ય છે.

પ્રજ્ઞાપત્રી પદ્ધતિની મર્યાદાઓ :

- > આ પદ્ધતિ દ્વારા ઊંડાણપૂર્વક માહિતી મેળવી નથી.
- > પ્રતિલાપકો દ્વારા જોય અપવાદ અધૂરા જવાબ આપી શકે છે.
- > પ્રતિલાપકની વાંચન-લખાણ કૌશલ્ય પર આધાર રહે છે.
- > બધા જ પ્રતિલાપકો પ્રજ્ઞાપત્રી પાઠી આપે એવું જરૂરી નથી.

ઉપસંહાર :

આ રીતે સ્પષ્ટ પાડે છે કે શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનમાં અભ્યાસ પદ્ધતિ તરીકે મુલાકાત પદ્ધતિ અને પ્રજ્ઞાપત્રી પદ્ધતિ બંનેનું વિશેષ મહત્વ છે. મુલાકાત પદ્ધતિ દ્વારા વિદ્યાર્થીઓના વિચારો, ભાવનાઓ, વલણ અને વ્યક્તિગત સમસ્યાઓને ઊંડાણપૂર્વક સમજી શકાય છે, જ્યારે પ્રજ્ઞાપત્રી પદ્ધતિ દ્વારા ઓછા સમયમાં અને ઓછા ખર્ચે વિશાળ સમૂહમાંથી માહિતી એકત્ર કરી શકાય છે. મુલાકાત પદ્ધતિ વધુ વ્યક્તિગત અને લવચીકતા હોવાથી કાઉન્સેલિંગ અને માર્ગદર્શન માટે ઉપયોગી છે, જ્યારે પ્રજ્ઞાપત્રી પદ્ધતિ નિષ્પક્ષતા અને આંકડાકીય વિશ્લેષણ માટે યોગ્ય છે.